

FOLKE TERSMAN OCH jag har i ett par årtionden jobbat nära varandra i frågor kring global demokrati, först i ett forskningsprojekt han ledde, »Democracy Unbound», och nu senast i en bok vi tillsammans har författat, *Folk & vilja: ett försvar av demokratin i vår tid* (Fri Tanke, 2020). Tidigt var vi överens om önskvärdheten av global demokrati. Jag skrev om saken i *Global Democracy: The Case for a World Government* (Edinburgh University Press, 2008/2014) och Tersman i boken *Tillsammans* (Bonniers, 2009). Men kanske håller vi på att glida isär? Redan i slutkapitlet på vår gemensamma bok *Folk & vilja* tvingas vi artikulera att vi inte är helt överens i frågan om hur den globala upphettningen bäst kan hanteras. Vi är emellertid otydliga med hur vår oenighet närmare bestämt ser ut. Tersman har sökt bringa klarhet i saken i ett bidrag till antologin *Klimat och moral* (Natur och kultur, 2021), där han ifrågasätter sådant jag på egen hand skrivit i saken – och skriver i vårt gemensamma slutkapitel i *Folk & vilja*. Här ska jag försöka besvara Tersmans kritik av min ståndpunkt.

Vår gemensamma bakgrund är denna. Allt sedan klimatförhandlingarna – de så kallade COP-mötena – drog igång 1995, har utsläppen av växthusgaser ökat. Ja, alltsedan COP1 år 1995 och fram till det nyligen avslutade COP26 år 2021 i Glasgow har mer än hälften av historiens alla utsläpp i atmosfären gjorts. Hur är det möjligt? Vilken är den bästa förklaringen till att numera näst intill alla människor, politikerna inkluderade, inser att drastiska åtgärder måste vidtas mot utsläppen av växthusgaser, utan att något görs? Det gäller att undvika väldigt allvarliga konsekvenser (möjligen den mänskliga civilisationens undergång). Hur kan man i så fall vara så passiv?

Tersman och jag har varit överens om att den bästa förklaringen av denna passivitet stavas »allmänningens tragedi». Vad som erfordras är globala lösningar på problemet, lagstiftning som

är tvingande för alla. Vi lever emellertid i en global anarki, där varje statschef ser till den egna nationens bästa. Och då de egna utsläppen är försumbara beträffande konsekvenserna för den egna befolkningen fortsätter man att göra dem. Egoismen driver var och en till detta beslut. Skulle de andra upphöra med sina utsläpp, så mycket bättre att själv fortsätta med de egna (för att skapa internationella konkurrensfördelar). Och fortsätter de andra med sina, så klarar man sig trots allt bättre om man själv fortsätter med de egna, också då man närmar sig en total katastrof. En lösning vore förstås om alla ledande politiker upphörde att handla nationalegoistiskt. Något sådant har varken Tersman eller jag ansett vara troligt eller ens politiskt möjligt.

Både Tersman och jag har ansett att en möjlig och önskvärd lösning vore en världsregering, som styrde utvecklingen bort från avgrunden. En sådan skulle, tänkte vi oss, utses demokratiskt. Här vore det alltså önskvärt med ett världsparlament, som både lagstiftade om ett omedelbart stopp för fortsatta utsläpp, samt drog upp riktlinjerna för hur bördorna för omställningen skulle fördelas, och som utsåg en världsregering, vilken kunde ta hand om styrningen av processen.

Problemet vi står inför är, om jag rätt uppfattat saken, att det raskt erfordras globalt tvingande beslut. Vi behöver en global regering, men det finns inte tid att etablera en global demokrati. Detta är utgångspunkten för mina mer pessimistiska funderingar på senare tid. Från dessa funderingar tar alltså Tersman avstånd. Men hur tänker han? Tror han att vi först ska etablera en global demokrati och därefter ta itu med den globala upphettningen? Nej så naiv är han inte. Så hur föreställer han sig att problemet ska lösas?

Först något om hur jag själv resonerar. Jag skriver mest utförligt om detta i »Who Cares?», en artikel i den nya tidskriften *Journal of Controversial Ideas* (Tännsjö 2021). Jag har också på Dagens Nyheters kultursida kort sammanfattat min syn. Vad jag där skriver citerar Tersman i sitt angrepp på min ståndpunkt. Jag uttrycker i DN-artikeln min bristande tilltro till att vi hinner etablera en nödvändig global demokrati:

Kanske kunde vi göra det, om vi fick hundratals år till vårt förfogande. Vi har emellertid inte den tid vi behöver. Något måste ske raskt. Etablerande av global styrelse får ske genom en kupp, ett slags existentiellt språng, där de suveräna nationalstaterna tvingas upphöra att finnas till. En global regering i form av en global despoti tar över. Demokratien får komma sedan, i form av ett långsiktigt reformprojekt, ungefär som demokratin etablerats inom existerande icke-demokratiska nationalstater. (Tännsjö 2018)

Som jag klargjort i särskilt artikeln »Who Cares?» är det jag uttrycker då jag skriver om möjligheten av en globalt despotisk lösning av klimatkrisen närmast en *förhoppning*. Jag fäster visst hopp vid möjligheten att i ett läge, då konsekvenserna av upphettningen blir drastiska, som då glaciärerna vid Västantarktis kollapsar och havsnivåerna höjs med många meter, når vi en politisk *tipping point*. Några procent av världens befolkning, främst ungdomar, kräver aktivt drastisk handling, de får ett passivt stöd från en majoritet av samma befolkning, och några centralt placerade individer griper makten och lyckas genomtvinga de mest akuta globala beslut som då erfordras för att om möjligt och i sista stund hindra vår kollektiva marsch mot avgrunden. Jag har också dystert noterat att detta scenario kanske aldrig kommer att realiseras. Och jag har resonerat om en långt mera fasansfull utveckling, där nationalstaterna fortsätter med sina utsläpp, sluter sig hermetiskt, avvisar klimatflyktingar, genomför totalitära nationella styren, successivt dukar under men där i bästa fall någon enstaka lyckligt placerad nation kan överleva och på sikt föra den mänskliga civilisationen vidare. Kanske är det scenariot mera realistiskt?

Detta är alltså min nuvarande syn på saken. Hur resonerar då Tersman? Han ogillar inte bara tanken på en global despoti, som löser problemen, han tror inte heller att någon sådan despoti, som räddar vår planet, kommer att etableras. Men han tycks inte heller sätta sitt hopp till att någon spillra av den mänskliga civilisationen ska överleva i något av klimatet relativt gynnat hörn på vårt klot.

Nej, han sätter sitt hopp till reformer såsom upprättandet av nya globala institutioner, en klimatdomstol och en parlamentarisk församling i FN (utan beslutande myndighet).

Dessa reformer är sådant vi båda ivrat för som steg i en långsam reformistisk process fram till global demokrati. Nu ser han dem som något som ska göra det möjligt för världens ledare att lägga sitt egoistiska förnuft på hyllan för att i stället, trots allt, genom förhandlingar nå fram till frivilliga överenskommelser om hur utsläppen ska upphöra och bördorna fördelas. Det uppkommer ett läge där, utan att den globala anarkin bringas till ett slut, var och en är beredd att upphöra med utsläppen i en förtröstan om att andra kommer att göra detsamma, tycks han anse. Man kanske kunde säga att han sätter sitt hopp till COP37 – eller något liknande? Kanske är han också mer optimistisk än vad jag är om både den mänskliga civilisationens slitstyrka och teknikens utveckling. Min tro är att fortsatta utsläpp på nuvarande eller högre nivåer de närmaste tio åren vore ödesdigra. Jag tror det finns en icke försumbar risk för att vi med fortsatta utsläpp hamnar i irreversibla negativa förlopp. Också en liten risk för en sådan utveckling motiverar drastiska motåtgärder, då så stora värden står på spel. Tersman anser kanske att en sådan utveckling vore skadlig, men inte så skadlig att den skulle utgöra ett reellt existentiellt hot?

Om Tersmans hopp, förutsatt att jag rätt uppfattat det, är välgrundat har vårt argument för global demokrati delvis underminerats. Visst, globalt styre och global demokrati kan vara önskvärda ting i egen rätt, men vårt argument, som baserades på att de var oundgängligen nödvändiga (oavsett om man gillar dem eller ej) för att lösa mänskliga existentiella problem, har nu fallit. Problemet med den globala upphettningen kan lösas i samarbete mellan oberoende och delvis odemokratiska stater som Kina, Ryssland, Saudiarabien, Brasilien, USA, EU m. fl.

En sådan utveckling skulle innebära att vi hade fel i grunden, då vi tog ställning för den globala demokratin – och särskilt förekomsten av en världsregering – just för att dessa institutioner skulle vara nödvändiga att tillgripa om vi ville undslippa en klimatdriven

undergång. Som filosof är det inte tungt att medge att man haft fel. I en fråga som denna skulle det vara en lättnad att kunna konstatera att detta och andra bland mänsklighetens existentiella problem kan lösas utan global styrelse. Vi hade mer tid än jag trodde till vårt förfogande, teknikutvecklingen var snabbare än jag hade föreställt mig, och viljan till samarbete mellan världens ledande politiker tillräcklig för att bryta den dystra trenden vi hittills levt med från COP1 till COP26. Så mycket enklare blir inte i så fall livet?

Men stämmer det? Min pessimism är obruten och Tersmans nya optimism ter sig, måste jag nog hävda, såsom glättat missriktad.

Referenser

- TÄNNSJÖ, TORBJÖRN (2018) »Så kan klimatkrisen leda fram till en global despoti», *Dagens nyheter*, 2018-11-28, s. 8.
TÄNNSJÖ, TORBJÖRN (2021) »Who Cares?», *Journal of Controversial Ideas*, 1, ss. 1–15.

PÅ SÄTT OCH vis önskar jag att jag hade haft den glättiga optimism som Torbjörn Tännsjö tillskriver mig. Det hade gjort det lättare att leva i denna hemska tid. Men det är inte sådana känslor som ligger bakom min tvekan mot hans plädering för en global despoti. I det följande skall jag kort redogöra för hur jag ser på de frågor Tännsjö tar upp i sin replik.

Tännsjö skriver att jag ogillar »tanken på en global despoti, som löser problemen». Men det är ett missvisande sätt att beskriva min hållning – jag gillar lösningar! Om jag genom att knäppa med fingrarna kunde framkalla en despot som skulle lösa problemen med klimatet, inte göra några dumheter vad gäller annat, och sedan så snart som möjligt lämna över sin makt till demokratiska institutioner, så hade jag gjort det. Så om Tännsjös skrivelser i ämnet bara – som han betonar i sin replik – handlar om att uttrycka *förhoppningen* om att det skall dyka upp en sådan *deus ex machina* har jag inga invändningar. Det hoppet vill jag inte ta ifrån honom, även om det får mig att misstänka att han har en religiös sida som jag inte lagt märke till tidigare (om man bortser från hans vurm för moralisk realism).

Vad jag däremot har svårt att övertygas om är att en utveckling i riktning mot en global despoti verkligen skulle leda till det som Tännsjö hoppas på och att det därför är något vi bör försöka förverkliga. I sin replik formulerar han vad man kanske skulle kunna beskriva som en plan: (1) Några procent av världens befolkning, främst ungdomar, kräver aktiv drastisk handling. (2) De får passivt stöd av majoriteten. (3) Några centralt placerade individer griper makten. (4) De räddar oss genom att genomtvinga erforderliga beslut. För att hoppa på ett projekt som bygger på den planen behöver jag mer kött på benen. Det känns som att alltför mycket kan gå snett. Det är ju trots allt så att despoter ofta misslyckas med vad de vill uppnå. Tänk om individerna i fråga blir osams? Tänk om

de inte vill väl? Och hur skall de göra för att få alla andra relevanta aktörer att ändra sina beteenden på de sätt som krävs? De kan ju knappast sätta alla dessa aktörer i fängelse. Att fatta beslut är en sak, att se till att besluten genomförs och får önskade konsekvenser är som bekant en annan. Frånvaron av detaljer får mig att tycka att Tännsjös abstrakta resonemang kring en global despoti mest är en sorts distraktion, ett mer eller mindre underhållande tidsfördriv.

I det sammanhanget kan man reflektera över att vi redan i någon mån lever i en sorts global despoti, i den meningen att det finns ett organ som skulle kunna diktera villkoren för hela jordens befolkning, nämligen FN:s säkerhetsråd. Eftersom medlemmarna i säkerhetsrådet är oense om mycket så är det ett inflytande som sällan utnyttjats, men det hindrar inte att rådet i princip har den sorts makt som man väl förknippar med en global despoti. Säkerhetsrådet hade nog kunnat göra en hel del för klimatet, men det har det tyvärr inte gjort.

Tännsjö menar att tiden för att vända utvecklingen så att en katastrof kan undvikas är knapp. Det är något jag dessvärre måste hålla med honom om. Exempelvis tror jag såklart *inte* att det är en framkomlig väg att klara krisen genom att först etablera en global demokrati. Om något sådant kommer att uppstå så kommer det att ske i en avlägsen framtid, såvida inte kärnvapnen eller klimatkrisen tar kål på oss först (vilket verkar troligare).

Men även om det kanske redan är kört så vill jag ändå tro att det finns saker man kan göra. En av dessa saker är att verka för bättre möjligheter för samordning genom att komplettera och stärka systemet av överstatliga politiska institutioner, i enlighet med de argument kring allmänningens tragedi som vi gemensamt för fram i vår bok *Folk & vilja* (Fri tanke, 2020). Som de strävanden som handlar om att i linje med Romstadgan göra ekocid till ett brott som kan lagföras vid Internationella brottmålsdomstolen (ICC), till exempel. Eller de förslag som finns i FN-rapporten »Our Common Agenda» som presenterades av generalsekreteraren António Guterres i september 2021 om att etablera en sorts global ombudsman för framtida generationer. Varje sådant steg kan vara viktigt, tror jag.

Hur knyter de tankarna an till Tännsjös och mina gemensamma resonemang om en global demokrati? Jo så här. Vi bör alltså verka för en modernisering av det bristfälliga system för global styrning som redan finns, till exempel genom skapandet av nya institutioner. Men vi bör också verka för att de institutionerna så långt som möjligt utformas så att de uppfyller demokratiska krav på insyn, transparens och ansvarsutkrävande. Bland annat för att det skulle göra det lättare för dessa institutioner att verkligen utträta något men också för att de senare kan fungera som språngbräddor för den mer omfattande vision som både Tännsjö och jag omfattar. Det finns alltså ingen motsättning mellan den mer omfattande visionen och omsorgen om de akuta bekymren.

Till sist: jag hoppas att Tännsjö nu bättre förstår min hållning. Samtidigt måste jag erkänna att jag blivit alltmer osäker på hans egen och på vad vår oenighet handlar om. Kan förhoppningen om att det dyker upp en entitet som löser alla problem ens beskrivas som en position? Hursomhelst är det alltså inget jag vill bråka med honom om. Möjligen handlar oenigheten snarare om att Tännsjö menar att mitt och många andras engagemang exempelvis i tanken om en ombudsman för framtida generationer är meningslöst? Kanske vill han att vi i stället gör andra saker, som exempelvis sådant han själv ägnar sig åt? Men vad är det i så fall? Det skulle jag vilja veta mer om!